

Herwen en Aerdt

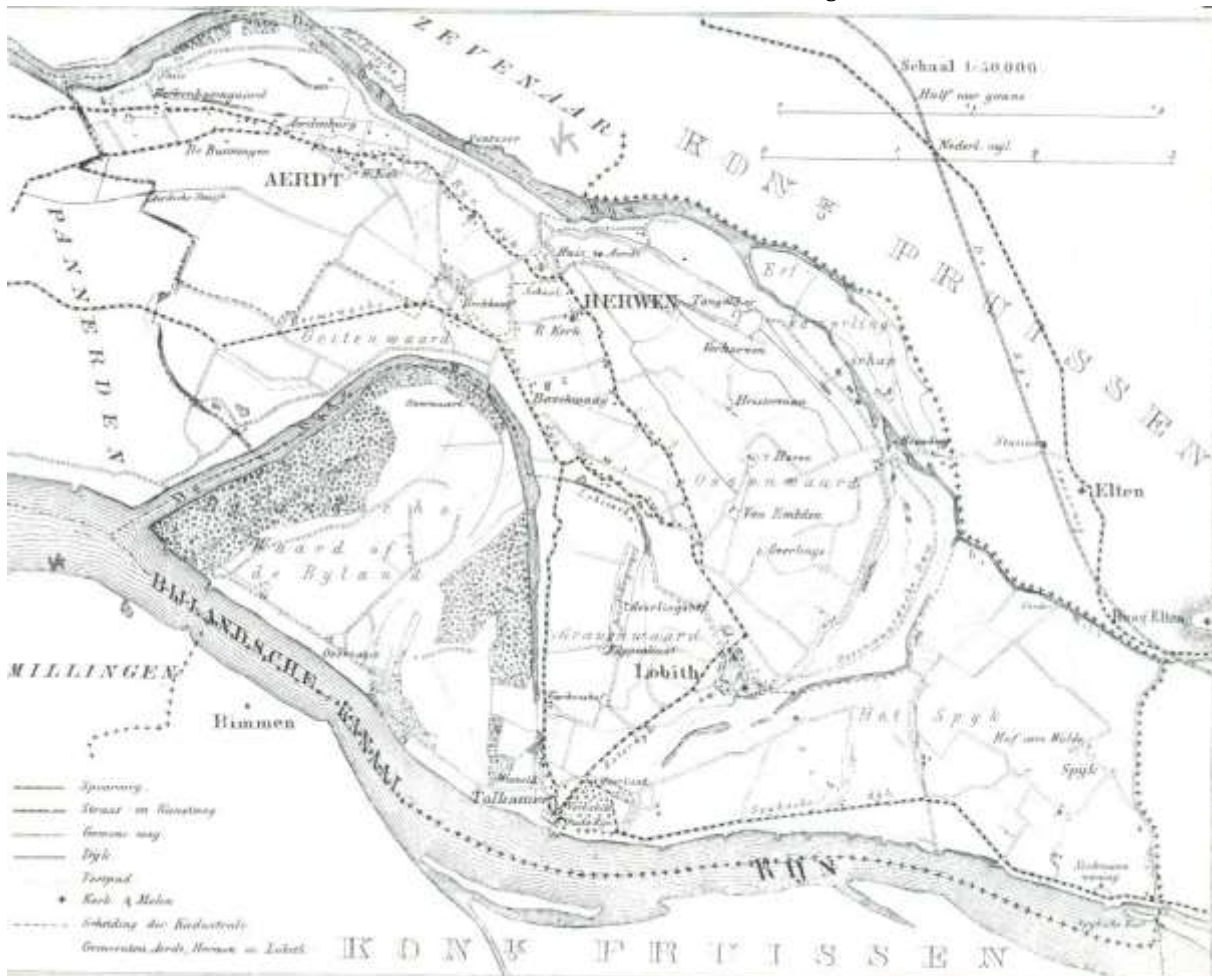
De plaats waar **Maria van Ingen** een deel van haar leven heeft doorgebracht, is een voormalige gemeente in de provincie Gelderland.

De gemeente bestond van 1818 tot 1985, waarna het deel werd van de nieuwe gemeente Rijnwaarden.

In 1866 werden door een dood en verderf zaaiende cholera-epidemie in binnen- en buitenland ontelbare slachtoffers gemaakt. In Arnhem overleden in 1866 maar liefst 428 mensen aan de gevreesde ziekte. In de Liemers viel het aantal slachtoffers mee, doordat op veel plaatsen het water dat als drinkwater werd gebruikt relatief goed was. In de gemeente Herwen en Aerdt overleed 1 persoon aan cholera.

De gemeente Herwen en Aerdt in 1867

In 1880 telde de gemeente Herwen en Aerdt acht steenfabrieken waar 176 mannen boven de 16 jaar werk vonden. Voorts waren ongeveer 235 mannen werkzaam op boerenbedrijven. Weer anderen verdienden een boterham buiten de agrarische sector. Zo waren er: 13 bakkers, 10 kleermakers, 5 klompenmakers, enkele leerlooiers, 7 metselaars, 1 koperslager, 2 kuipers, 4 mandenmakers, 2 molenaars, 14 schoenmakers, 2 meubelmakers, 2 molenaars, enkele rietdekkers, 11 schippers, 5 slaggers, 7 smeden, 1 stoelenmatter, 12 timmerlieden, 2 tuinlieden, 4 schilders, 1 wagenmaker, 1 wever, 1 zadelmaker en 1 zeilmaker.

Tenslotte waren er nog enkelen werkzaam als gemeenteambtenaar, politiebeambte en douanier. Het totaal aantal mannen in de gemeente Herwen en Aerdt dat min of meer geregeld arbeid vond, bedroeg bijna 600. De resterende mannen, ongeveer 400, moesten door hier en daar los werk te verrichten het hoofd boven water te houden en dat was verre van eenvoudig.

Driel

Zoals uit de akten te lezen viel woonde **Johanna van Ingen** haar leven lang in het Gelderse Driel. Het is een dorp in de huidige gemeente Overbetuwe in Gelderland. In de documenten is te lezen dat **Joannes van Os** arbeider was. Het is niet bekend op welke wijze hij zijn geld verdiende, maar Driel stond bekend om de steenfabrieken en tabaksteelt; mogelijk dat hij daar zijn geld verdiende.

Tabak

De commerciële tabaksteelt is begin 17e eeuw vanuit Zuid-Amerika naar Europa gekomen. Het telen van tabak is een zeer arbeidsintensieve en riskante (vorst, hagel) vorm van landbouw. De grote vraag en de verdiensten maakten echter veel goed.

Omstreeks 1635 is men ook in Driel massaal begonnen met de teelt van tabak. Vooral de kleine boerenbedrijfjes hadden een stukje grond waarop tabak verbouwd werd. In 1812 had de gemeente Heteren (Driel, Heteren, Randwijk) 147 tabakstelers met een totaal van 66 ha tabaksplantages.

De tabak werd hoofdzakelijk verwerkt in Veenendaal; daar waren verschillende sigarenfabrieken.

Stenen

Omstreeks 1850 begon men in Driel in de uiterwaarden met de vervaardiging van bakstenen. De klei, in de loop van vele eeuwen aangevoerd door de Rijn, bleek een goede grondstof voor de fabricage van bakstenen. Bovendien was er voldoende aanbod van personeel, dat gewend was hard te werken en vuil werk te verzetten. Vaak waren dit boeren met onvoldoende grond of landarbeiders zonder werk. In totaal hebben er zes steenfabrieken in de uiterwaarden gestaan, maar slechts vijf fabrieken hebben massaal bedrijfsmatig stenen geproduceerd.

De arbeidsomstandigheden waren slecht, maar in economisch slechte tijden was elke gulden welkom.

Stroop

Kaart van Driel in 1866

Van zijn ouders erfde Josephus Franciscus Baltussen (Frans) uit Elst het in Driel gelegen weiland "De Hazenkamp". Hierop liet hij een woonhuis bouwen en er werd een boomgaard en een perceel voor tabakspanten aangelegd. In deze boomgaard stonden appelbomen, waarvan de vruchten naar Duitsland werden geëxporteerd voor de fabricage van appelstroop. Na jaren met laag water in de Rijn werd het transport naar Duitsland echter te duur en besloot Frans in 1868 zelf appelstroop te gaan maken. De benodigde machines werden gekocht in Duitsland. In 1919 werd ook met het maken van jam begonnen. Deze werd verkocht onder de naam "Betuwisch Roem".